

3) навчально-виховна діяльність у ВНЗ повинна стимулювати розвиток емоційної стійкості, яка є необхідною для роботи практичного психолога, а тому вимагає пошуку шляхів активізації її розвитку під час вивчення дисциплін психологічного циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучек Л.І. Про дослідження емоційної зрілості студентів педвузу / Л.І. Бучек // Шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови вищої і середньої школи. – Ч. 1. – Ніжин, 1990. – С. 87-88.

2. Дьоміна Ганна Анатоліївна. Розвиток особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. / Дьоміна Ганна Анатоліївна. – К., 2008. – 310 с.

3. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посіб. / Т.С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.

4. Основи практичної психології / [Панокс В.Г., Титаренко Т.М., Чепелева Н.В. та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

5. Пов'якель Н.І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Н.І. Пов'якель. – К., 2004. – 40 с.

6. Рева О.М. Формування емоційної стійкості у ранньому юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О.М. Рева. – К., 2005. – 23 с.

7. Семиченко В.А. Психологія особистості / В.А. Семиченко. – К. : Видавець Ешке О.М., 2001. – 427 с.

УДК: 159.922.76-056.313:943

ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ М'ЯЗОВИХ РУХІВ ТА ЇХ ВІДЧУТТІВ ЯК ЛАНКИ, ЩО ПОЄДНУЄ ПСИХІЧНЕ І ФІЗИЧНЕ

Жиляк Н.В.

У статті порушується проблема пошуків феноменів, які поєднують психічне і тілесне. Розглянуті підходи до розуміння м'язових рухів та їх відчуттів як ланки, що поєднує внутрішнє й зовнішнє у поведінці людини, і суб'єктивні трактування означеної проблеми в історії психології.

Ключові слова: м'язові рухи, відчуття, психіка, цілісна поведінка, поєднувальні феномени.

В статье рассматривается проблема поисков феноменов, которые сочетают в себе психическое и телесное. Рассмотрены подходы к пониманию мышечных движений и их ощущений как звена, сочетающего внутреннее и внешнее в поведении человека, и субъективные трактовки этой проблемы в истории психологии.

Ключевые слова: мышечные движения, ощущения, психика, целостное поведение, объединённые феномены.

In this article the problem of finding violated phenomena that combine mental and physical. Approaches to understanding muscle movements and sensations as a link that combines internal and external in human behavior and the subjective interpretation of the abovementioned problem in the history of psychology are observed.

Keywords: muscle movements, feelings, mind, integrated behavior, combine phenomena.

В історії психологічної думки триває пошук феноменів, які поєднують психічні й тілесні процеси [19, с. 251]. Саме вони допомагали активним мислителям досліджувати і пояснювати діяльність індивіда цілісно. Засновник атомістичного матеріалізму Демокрит [22] вважав, що все, що нас оточує утворюється з двох начал – неподільних атомів (буття) і порожнечі (небуття). І душа, і тіло матеріальні. Проте душа складається з дуже рухливих, дрібних, гладеньких, круглих атомів, розсіяних по тілу, яке складається з важких атомів. Проникаючи у важкі частини тіла мілкі частини, які постійно рухаються, породжують рух тіла. Душа є причиною руху тіла, а мілкі гладенькі атоми розташовуються між важкими [9, с. 29]. Отже, йдеться про співвідношення легких і важких атомів без якісного розрізнення душі й тіла. Водночас рухи душі жорстко детерміновані ззовні.

Засновник християнської філософії А. Августин [22] між процесами душі та тіла ставить духовне тіло. Загалом він обстоював спонтанну активність душі, що живе і рухається в божестві, звернену до самої себе і яка осягає власну діяльність (інтроспективно). Душа незалежна від тіла, вона використовує його як знаряддя.

За Р. Декартом, душа (духовна субстанція), яка головним атрибутом і проявом має мислення, і тіло (тілесна субстанція), яке головним своїм атрибутом має протяжність, фактично з'єднуються у людині за допомогою третьої (божественної) субстанції [18, с. 88]. Духовна і тілесна субстанції протилежні одна одній. Це розв'язує психофізичну проблему в руслі психофізичної взаємодії. Отже, стверджується інтроспективний шлях вивчення свідомості і водночас вчення про механістично-детерміністське трактування поведінки [17]. У розподілі актів душі на дві групи (діяльнісні та страждальні), у визнанні душі та тіла самостійними субстанціями виявляється дуалізм Декарта [28].

Для аналізу ролі смислових завдань у моторних діях особливо значущим є принципово новий підхід до проблеми поєднання душевних і тілесних процесів, який здійснив Дж. Берклі у своєму трактаті про зір людини [19, с. 251]. Він розкрив роль м'язових відчуттів у актах зору. Берклі зазначав, що нам тільки здається, ніби ми безпосередньо бачимо протяжність тіл у просторі у трьох його вимірах. Насправді відстань, тобто віддаленість предметів від нас і сам факт, що вони знаходяться поза нами, розмір предметів, взаєморозташування предметів у просторі оком не сприймаються. Просторові характеристики речей ми сприймаємо за допомогою м'язових відчуттів, які виникають від повороту очей, від напруження їх м'язів [9, с. 119].

У своєму відомому творі "Трактат про відчуття" французький філософ-просвітитель Е. Кондільяк доводить емпіричний характер походження здібностей душі, застосовуючи методичний прийом уяви статуї. В. Роменець звертає увагу на те, що "у Е. Кондільяка образ статуї оживає саме завдяки м'язовим відчуттям, які пов'язують основні відчуття – зір, слух, нюх, смак, дотиком тощо" [19, с. 251]. Підкреслимо, що до такого висновку Кондільяк дійшов попри те, що його сенсуалізм мав дещо феноменалістичний характер [22].

Один з фундаторів позитивізму Г. Спенсер вважав, що психіку можна зрозуміти тільки шляхом аналізу її розвитку. Психіка пристосовує внутрішні відношення відчуття до зовнішнього середовища. Звернув увагу Г. Спенсер і на м'язові відчуття як на ланку, що пов'язує різні феномени психіки. Без м'язових відчуттів неможливо поєднати внутрішнє і зовнішнє у поведінці індивіда [9, с. 168-169].

Англійський психолог і філософ О. Бен [5; 6], представник природничо-наукової психології, досліджував відношення між духом і тілом, які, на його думку, співіснують паралельно: "одне стає точним показником іншого. Бен твердить, що психологічний факт треба розглядати як психічний і фізичний водночас. Щоправда, не як їхню тотожність, а як сполучення таких несхожих явищ співіснування" [19, с. 249-250]. Отже, йдеться не про причинний зв'язок, а про дуалізм. Водночас логічним осередком своєї системи він визначає рух м'язів, який керується м'язовими відчуттями, завдяки чому рух тіла і психіки – феномени, які мають спільні риси. В. Роменець пише, що "у теорії зв'язку тіла і душі на підставі м'язового відчуття треба бачити одне з найважливіших не тільки психологічних, а й природних відкриттів.

Завдяки м'язовим відчуттям організм людини виявляє самодовільну активність (воля). Вона лежить в основі почуттів і стосується відчуттів зовнішніх...

М'язові відчуття мають свій розумовий план, адже в кожному відчутті людина усвідомлює його міру, зусилля або витрати сили, що дає змогу пізнати механічні властивості матерії" [19, с. 251]. Додамо: Бен вважав, що недовільні та довільні дії переходять одна в одну і тому не проводив чіткої межі між ними.

Видатний вчений І. Сеченов [11], автор однієї з програм побудови психології як самостійної науки, на матеріалістичних і детерміністичних засадах ґрунтовно досліджував роль м'язових відчуттів у процесах пізнання та практичного впливу на навколишнє середовище. Сеченов підкреслював, що вісі актів свідомого і несвідомого життя за походженням є рефlekсами. Це означає, що неправомірно обособлювати мозкову ланку рефlekсу (психічне) від його початку (дія на органи відчуття) і закінчення (відповідь у рухах). Він образно зауважує: чи сміється дитина, коли бачить іграшку, чи посміхається Гарібальді, коли його проганяють за надмірну любов до батьківщини, чи тремтить дівчина за першої думки про кохання, чи створює Ньютон світові закони і пише їх на папері – всюди остаточним фактом є м'язовий рух [21, с. 71]. Автор відстоює необхідність "регулювання рухів відчуттями" і розробляє концепцію предметного мислення. Власне, без застосування терміна "інтеріоризація" він розкриває рухи, що оперують предметом, формують розумові операції аналізу, синтезу, порівняння, умовисновків, як м'язові.

Французький психолог і філософ Т. Рібо, як і І. Сеченов зводить усі психічні прояви до руху [23]. "У своїй руховій теорії психіки Рібо розглядає найтонший зв'язок, злитість образу і руху. Навіть у найзагальніших ідеях і поняттях існує принцип руху, який пояснює їх виникнення. Відбувається перехід на такого матеріального носія руху, як слово, пов'язане з рухом і водночас з абстрактною діяльністю інтелекту" [19, с. 246]. Рібо пропонує досліджувати не відношення душі і тіла, не дві субстанції, а дві сторони одного і того самого явища.

Відомий фізіолог О. Самойлов, розмірковуючи над позитивними аспектами дослідження моторних реакцій, висловлює думку, що якщо фізіологія будь-коли буде будувати місток між суб'єктивним і об'єктивним, то це насамперед відбудеться за дослідження м'язів [20].

Сучасний етап розвитку психології характеризується баченням взаємовпливу моторики (а більш широко фізіологічного, фізичного, матеріального – тобто об'єктивного) і психіки (як суб'єктивного, ідеального) в їх органічній єдності [26, с. 85]. "Це означає, що протилежність цих феноменів не абсолютна, оскільки між ними зберігаються взаємопереходи, які, власне, і знищують їх "однобокість". А відтак це спричиняє необхідність відмовитись від суто зовнішнього зіставлення психічних фактів і характеристик моторики, натомість викликає

потребу розкрити зміст їх взаємопереходів... Теоретико-методологічною основою вивчення взаємовпливу моторики і психіки, філогенезу та онтогенезу є уявлення про те, що психіка об'єктивується у функціональних органах як тимчасових поєднань сил, спроможних здійснити певне досягнення, і саме в них біодинамічна тканина живого руху одночасно стає і його чуттєвою тканиною" [26, с. 85].

Осередком, що об'єднує психічне і фізичне у рефлексології В.М. Бехтерева, є елементарний акт поведінки особистості, життєвий атом – рефлекс з його початком у відчуттях та завершенням у роботі м'язів. Рефлекс опосередковується зовнішніми подразниками і нервово-психічними процесами [4].

У реактології К.М. Корнілова таким осередком визнається реакція живого організму на навколишнє середовище, особливо на трудові реакції людини [12].

М'язові рухи та їх відчуття у працях М.І. Озерецького щільно пов'язуються з конституційними особливостями організму людини і утворюють її моторний вигляд, моторний характер, моторну обдарованість.

М.О. Гуревич і М.І. Озерецький [8] визнають моторику конституційною властивістю особистості, а М.С. Лебединський описує розвиток вищої моторики дитини [13].

Видатний психофізіолог М.О. Бернштейн, досліджуючи рухи людини за допомогою розроблених ним нових методів їх реєстрації, констатував, що моторика є чудовим індикатором для дослідження тих процесів, які відбуваються в нервовій системі, а далі автор прийшов до висновку, що рухи – прекрасний індикатор і вищих психічних функцій [2]. Створена ним концепція фізіології активності [3] і сьогодні визнається основою теоретичного та емпіричного аналізу цільової детермінації поведінки людини.

Праці О.М. Бернштейна, які розкрили рівні регуляції і сенсорних корекцій рухів (концепція побудови рухів), є подальшим матеріалістичним об'рунтуванням розв'язання психофізіологічної проблеми. Ідеї автора широко застосовувались для відновлення рухів поранених, формування спортивних і трудових навичок, створення кібернетичних пристроїв.

Для поглиблення розуміння м'язових рухів та їх відчуттів як ланки, що поєднує психічне і фізичне велике значення має праця О.М. Леонтєва та О.В. Запорожця "Відновлення рухів". У цій фундаментальній монографії автори науково об'рунтували теорію функціональної рухової терапії, яку вони застосовували для відновлення рухів бійців після поранень, довели, що між змінами завдань, які розв'язуються за допомогою трудових рухів, і їх неврологічними механізмами існує щільний взаємозв'язок. О.М. Леонтєв дійшов висновку, що психологічний

аналіз діяльності полягає не у виділенні її внутрішніх психічних елементів для подальшого окремого їх вивчення, а в тому, щоб ввести до психології такі одиниці аналізу, які несуть в собі психічне відображення їх неподільності, погоджуючи його і ним опосередковуючи моменти людської діяльності [14]. А О.В. Запорожець у своїх онтогенетичних дослідженнях експериментально довів, що в основі всіх пізнавальних процесів дитини лежать практичні дії. Навіть більше, сам процес інтеріоризації автор розуміє як перехід у внутрішню (першопочатково зовнішню) орієнтувальну діяльність людини (концепція предмета психології як орієнтувальної діяльності) [10].

О.Р. Лурія розглядав всі моторні дії людини з двох сторін: а) смислові структури; б) моторного складу. Зокрема, у запропонованій ним методиці виявлення афективних комплексів саме у м'язових рухах він поєднував психічне та фізичне. Автор розробив теорію системної динамічної локалізації вищих психічних функцій як сукупності загальних положень співвідношення мозку і психіки [16], підкресливши, що в будь-якій моторній дії є психічні та рухові компоненти [1]. Автор, прагнучи створити системну модель людинознавства, узагальнював знання про людину, здобуті різними науками, а ланкою, що поєднує психічне і фізичне в його дослідженнях відчуттів і сприймань, були м'язові рухи. І Лурія, і Ананьєв (як і С.Г. Геллерштейн) свої наукові погляди на психомоторику [1; 7; 15] формували, працюючи над відновленням втрачених функцій поранених бійців в період Другої світової війни.

Дослідження В.В. Давидова, В.П. Зінченка, Є.П. Ільїна, В.В. Клименка, О.Р. Малхазова, К.К. Платонова переконливо довели, що м'язові рухи та їх відчуття є надзвичайно важливою ланкою (якщо не найбільш важливою), що поєднує психічне та фізичне [25].

Постає питання, який механізм за допомогою м'язових рухів та їх відчуттів поєднує психічне і тілесне? Сучасна психологія вважає, що рухи певним чином відображуються в структурі образу [25]. Запропоноване М.О. Бернштейном поняття "біодинамічна тканина живого руху" і О.М. Леонтьєвим та В.П. Зінченком – "чуттєва тканина образу" дали підстави стверджувати, що біодинамічна тканина руху перетворюється в чуттєву тканину образу. Навіть більше, відображена біодинамічна тканина руху, сама входить до складу чуттєвого образу і має більшу глибину, ніж модальні чуттєві враження. М'язові відчуття немовби розчиняються в усіх інших чуттєвих модульностях як їх загальні компоненти і тому не мають свого власного модального оформлення, а презентують нам тримірний простір, який слугує своєрідною координатною сіткою для планування і контролю за діяльністю (С.Д. Смірнов).

В.П. Зінченко робить висновок, що є підстави для проведення межі між ідеальною і реальною формою по лінії об'єктивне-суб'єктивне, зовнішнє-внутрішнє, душа-тіло. На думку автора, обидві форми водночас і об'єктивні, і суб'єктивні, хоча, очевидно, – різною мірою, що уможливило їх органічний перехід з однієї форми в іншу. Запропонований В.П.Зінченком підхід до розуміння переходу біодинамічної тканини руху в чуттєву тканину образу дає надію на подолання дихотомії образу і дії. Водночас Н.Д. Гордєєва, І.В. Євсєвічева, В.П. Зінченко, О.В. Курганський стверджують, що в феноменології така дихотомія, очевидно, і повинна зберігатися, і це не протирічить тому, що різні феномени можуть мати одне джерело. І таким джерелом, що поєднує феноменологічно різні тіло і психіку створюючи їх дихотомію, є рух м'язів і його відчуття.

Історія психології [24; 27] і сучасна психологія стверджує, що психіка виникла на певному етапі розвитку живої природи у зв'язку з формуванням у живих істот здатності до активного переміщення у просторі [18, с. 291], що завдання побудови руху в унікальній реальній ситуації є надзвичайним за своєю складністю. Щоб розв'язати його, індивід змушений певним чином досягнути надскладну фізику реального простору і узгодити її з власною тілесною біомеханікою [18, с. 292]. Моторне поле будується шляхом апробувальних рухів, які зондують простір у всіх напрямках. Зробивши незначний (елементарний) рух, живий організм корегує його, визначаючи подальший шлях. На основі цього руху будується узагальнений образ ситуації загалом [18, с. 292].

"Основна функція психіки полягає, відповідно, у пошуку на основі наявної потреби певних рухів і дій, спрямованих на її задоволення, апробуванні цих моторних актів, що призводить до формування узагальненого образу реальної ситуації, та, нарешті, в контролі за реалізацією рухів і дій, що здійснюються в плані вже сформованого образу реальності" [18, с. 292]. Відтак між матеріальним та ідеальним, фізичним і психічним, зовнішнім і внутрішнім знаходяться м'язові рухи та їх відчуття.

Висновки

1. Для пояснення цілісної поведінки індивіда необхідно віднайти феномени, які поєднують психічне та тілесне (фізіологічне, фізичне). В історії психології на роль таких об'єднуювальних феноменів висувалися співвідношення легких та важких атомів (Демокрит), духовне тіло (Августин), третя субстанція (Декарт) та інші.

2. Дж. Берклі ланкою, яка поєднує психічне і фізичне, запропонував м'язові рухи та їх відчуття. Цей підхід був розвинений у трактаті про відчуття Е. Кондільяка, а Г. Спенсер підкреслив, що без м'язових відчуттів неможливо поєднати різні феномени психіки та внутрішнє і зовнішнє у поведінці суб'єкта.

3. Видатний англійський психолог і філософ О. Бен стверджував, що психологічний факт треба розглядати як психічне і фізичне начало водночас. Отже, автор визнає, що м'язовий рух, який керується м'язовими відчуттями (завдяки чому рух тіла і психічні феномени мають спільні риси), логічним осередком своєї системи. Водночас йдеться про дуалізм, а не про причинний зв'язок.

4. На ґрунті матеріалістичних та детерміністичних засад досліджував роль м'язових відчуттів у процесах пізнання та практичного впливу на навколишнє середовище І.М. Сеченов. Як і Сеченов, усі психічні прояви зводив до руху Т. Рібо, а О. Самойлов вважав рухи містком між суб'єктивним і об'єктивним.

5. Осередки, що об'єднують психічне та фізичне, досліджували В.М. Бехтерев (рефлексологія), К.М. Корнілов (реактологія), М.І. Озерецький (конституціональні особливості), М.О. Гуревич (моторна обдарованість), М.С. Лебединський (вища моторика дитини) та інші.

6. М.О. Бернштейн, вивчаючи мікроруки людини за допомогою розроблених ним нових точних методів їх реєстрації, констатував, що моторика є чудовим індикатором для дослідження вищих психічних функцій. Автор створив концепцію фізіології активності, яка визнана основою аналізу цільової детермінації поведінки людини.

7. Для поглиблення розуміння м'язових рухів та їх відчуттів як ланки, що поєднує психічне і фізичне, велике значення мають дослідження О.М. Леонтєва (відновлення рухів), О.В. Запорожця (онтогенез психіки як орієнтувальної діяльності), О.Р. Лурія (виявлення афективних комплексів), Б.Г. Ананьєва (психічні та рухові компоненти в діях).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1969. – 486 с.
2. Бернштейн Н.А. О построении движений / Н.А. Бернштейн. – М. : Медиц, 1947. – 256 с.
3. Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности / Н.А. Бернштейн. – М. : Медицина, 1966. – 349 с.
4. Бехтерев В.М. Избранные произведения / В.М. Бехтерев. – М. : Медиз., 1954. – 528с.
5. Бэн А. Душа и тело / А. Бэн. – К. : Тип. Е.Т. Керер, 1884.
6. Бэн А. Психология / А. Бэн. – М. : Тип. И.А. Беландина, 1902. – Т. 1.
7. Геллерштейн С.Г. Чувство времени и скорость двигательной реакции / С.Г. Геллерштейн. – М. : Медгиз, 1958. – 148 с.

8. Гуревич М.О. Психомоторика : в 2 т. / М.О. Гуревич, Н.И. Озерецкий. – М. : Биомедгиз, 1930. – Т. 1. – 304 с. ; Т. 2. – 287 с.
9. Ждан А.Н. История психологии: от античности к современности : [учебник для студентов психологических факультетов университетов] / А.Н. Ждан. – [3-е изд., испр.]. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
10. Запорожец А.В. Избранные психологические труды : в 2 т. / А.В. Запорожец. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 1. – 320 с. ; Т. 2. – 297 с.
11. Иван Михайлович Сеченов / под ред. П.Г. Костюка, С.Р. Микулинского, М.Г. Ярошевского. – М. : Наука, 1980. – 608 с.
12. Корнилов К.Н. Естественнонаучные предпосылки психологии / К.Н. Корнилов. – М. : Воронеж: МОДЕК, 1999. – 496 с.
13. Лебединский М.С. Развитие высшей моторики у ребенка. Экстремальное исследование / М.С. Лебединский. – М. ; Л. : Гос.уч.-пед. издание, 1931. – 160 с.
14. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 302 с.
15. Лурия А.Р. Очерки по психофизиологии письма / А.Р. Лурия. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1950. – 84 с.
16. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга. – [2-е изд., перераб. и доп.] / А.Р. Лурия. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 504 с.
17. Петровский А.В. Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 528 с.
18. Психологический словарь / под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Педагогика-Пресс, 1998. – 440 с.
19. Роменец В. А. Історія психології ХІХ початку ХХ століття / В.А. Роменець. – К. : Вища школа, 1995. – 614 с.
20. Самойлов А.Ф. Избранные статьи и речи / А.Ф. Самойлов. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1946. – 312 с.
21. Сеченов И.М. Избранные философские и психологические произведения / И.М. Сеченов. – М. : Гос. изд-во полит. лит., 1947. – 647 с.
22. Философский словарь. – [3-е изд.] / под ред. М.М. Розенталя. – М. : Политиздат, 1975. – 496 с.
23. Хрестоматия по вниманию / под ред. А.Н. Леонтьева, А.А. Пузыря, В.Я. Романова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 295 с.
24. Хрестоматия по истории психологии / под ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 296 с.
25. Шинкарьук А.І. Розвиток моторики і психіки: Проблема активності та свободи / А.І. Шинкарьук. – Кам'янець-Подільський : Кам'я-

нець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 200 с.

26. Шинкарюк А.І. Психомоторно-рівнева структура активності та свободи суб'єкта / А.І. Шинкарюк. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2005. – 448 с.

27. Ярошевский М.Г. Психология в XX столетии. Теоретические проблемы развития психологической науки. – [2-е изд., доп.] / М.Г. Ярошевский. – М. : Политиздат, 1974. – 447 с.

28. Ярошевский М.Г. История психологии. – [3-е изд., дораб.] / М.Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – 575 с.

УДК 37.015.3:159.923.3:78.071.2(043.3)

ЖИТТЄВІ СЦЕНАРІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ МУЗИКАНТІВ-ВИКОНАВЦІВ

Зеленін В.В.

В статье рассматриваются научные и методические основы стратегий профессиональной самоактуализации в практике профессионального музыкального исполнительства. Проведен системный анализ научных источников, посвященных вопросам формирования жизненных и профессиональных сценариев в музыкально-исполнительской практике. На основе данного анализа представлена общая структурная модель профессиональной самоактуализации музыкантов-исполнителей, включающая в себя духовно-ценностный, креативный, когнитивный и рефлексивный смысловые блоки. Эта модель выступила основой для определения ключевых факторов, которые влияют на формирование жизненных профессиональных сценариев музыканта-исполнителя как баланс социокультурного и индивидуально-синергического векторов. Для последующего анализа предпосылок формирования стратегий профессиональной самоактуализации исполнителей-инструменталистов – студентов старших курсов, ассистентов-стажеров и выпускников высших учебных музыкальных заведений III-IV уровней аккредитации (музыкальных академий, консерваторий, университетов) в контексте профессиональной подготовки и самоподготовки были предложены основные индивидуальные и социокультурные источники, выступающие предпосылками формирования стратегий их профессиональной самоактуализации: индивидуально-личностные характеристики, родовые и родительские сценарии, культурно-исторические сценарии, профессионально-педагогические сценарии, профессионально-социализационные сценарии.

***Ключевые слова:** профессиональная самоактуализация, жизненный сценарий, стратегии профессиональной самоактуализации.*